

tisztán jelenik meg előttünk, amit Markó Béla emberi és irodalmiérték-megőrző feladatként magára vállalt a *Mindenki autóbuszának* megrázóan korszerű „korszerűtlen” szonettjeiben.

TOLDI Éva

„TRADICIONALITÁS-ÚJÍTÁS”

Poszler György: *Eszmék – Eszmények – Nosztalgiák*. Magvető Kiadó, Budapest, 1989

Poszler György könyve a 70-es, 80-as években az *Újhold-Évkönyv*, a *Jelenkor*, a *Vigilia* s más folyóiratok hasábjain publikált esszéiből, tanulmányaiból állt össze. Az írók három fejezetcím alá sorakoznak. Előttük az esszéíróval készített interjú áll, amely önmeghatározásra szolgált lehetőséget. A közvetlen konfesszió azonban a továbbiakban természetszerűen burkolttá, látenssé válik: „Szakember módjára kellene tehát írni és objektívan. Ha ez nem adatott: szubjektívan, de felnőtt módra. Erre teszek kísérletet.” – mondja Poszler a *Magyar gondolkodók, 17. század* című antológia kapcsán.

Az *Eszmék* meditáció Európa múltjáról (a tradícióról) és jelenéről, meg jövőjéről (a tradíció megújításáról); a művészet és tudomány közötti távolságról; valamint az utópiáról s ellenutópiákról. Noha inkább a magyar irodalom – s művelődéstörténetről, semmint önmagáról szól az *Eszmény* című fejezetben, ez mégis a könyv tematikailag talán legszemélyesebb szövegeit tartalmazza. Roppant ismeretanyag birtokában rajzolódik elénk Babits, Kosztolányi, továbbá Illyés meg Ottlik portréja. Az „esszéíró nemzedék” törekvéseinek az árnyalt elemzése a két világháború közötti magyar értelmiség egészére vonatkozó ideológiai áramlatok helyes értelmezését segíti. A Szerb Antalról alkotott arccélben pedig – túllépve az 1973-as monográfián – a tudományos opushoz képest másodlagos jelentőségű próza népszerűségének indokaira is fény derül. A harmadik rész, a *Nosztalgiák*, az esztéta művészet – s irodalomszemlélet foglalata, „hézagos töprengések”, „bátortalan gondolatok”, „tétova elmélkedés” formájában kifejtve. Az Egész töredékei, forgácsai ezek, s az ellentétek „tudatosításával és kiegyensúlyozásával”, illetőleg a szellem harmóniájának elérésével kecsegtetnek.

Az *Eszmék – Eszmények – Nosztalgiák* szerkezete, akár a könyv egyes írásai, a híd konstrukcióját (két ellentétes pontot egymáshoz közelítő, összekötő mivoltát) imitálja. Az első esszé virtuális hídján az európai művelődés fénykorától a „szétszakadt világ” állapotáig vezető utat kalandozza be Poszler, miközben hitet tesz a történelem meg-megújuló racionalitása, a folytathatóság mellett. Ennél elvontabb az utolsó esszé témaköre a híd egyik támpillérét az *ars poetica*, az „esztétikai magatartás” képezi, a másikat a művészetelmélet, az „esztétikai magatartása”.

Poszler a kultúrát a hagyomány megújíthatóságaként értelmezi. Ezért szükséges az örök értékek továbbvitele, beépítése a jelen, valamint a jövő kultúrájába s világába, úgy ahogy Thomas Mann is látja: „Mert ahogy az új, fiatal művészetet sem lehet megérteni, ha a hagyományosan nem vagyunk otthonosak, ugyanolyan hazug és terméketlen a régi szeretete, ha elzárkózunk az új elől, amely történelmi szükségszerűséggel belőle

sarjadt.” A „tradicionalitás-újítás”, vagyis „a múlt teljes átélése, a tradíció saját kinsként való kezelése”, megóvása és újrafogalmazása életnek s művészetnek közös feladata. Az esszéíró az etikum bevonásával kísérel meg összekapcsolni a két szférát, melyek egymást nosztalgizálják, de el nem érik, meg nem valósítják egymást. Ebben is akárcsak műfajban s (maga)tartásban Babits, a nagy ő, akihez nem csak tudományosan, hanem sokkal bensőségesebben vonzódik.

Az ívszerű összefüggés, az ellentétek kiegyensúlyozása „maga a megvalósult tartalom”. A belső, tartalmi ívek, a szerkezetet, a külső hidakat megerősítve létezés, az esztétikum s az etikum egymástól távolosó (vagy ilyennek látszó) világát közelítik egymáshoz. Az *Eszmék – Eszmények – Nosztalgiák*-ban a jelzett formataralom kapcsolat lexikai meg szintaktikai szinten is kifejezésre jut. Az alábbi idézetben a mondatfelépítés elve (az ellentéttetés) azonos a mondanivalójával (az ellentét természetével): „Ellentétek-re épül a játék. (Kosztolányinál az élet s a halál eljátszása, a művészetet is beleértve). Nem feloldásukra, mert az léhaság lenne, nem kihordásukra, mert az komolyság lenne; de tudatosításukra, mert az bölcsesség, és kiegyensúlyozásukra, mert az művészet.” A kötet egészére a megformálásnak ez az öntükröző feszültsége, a felépítés s a gondolat kettősségének összeforrása, egybeötvözése jellemző. Természet- s humántudományok, élet, poétika s etika, reális és irreális, szellemi s anyagi, elmélet s gyakorlat, rész s egész, test s lélek, hit s szkepszis, kimondható s kimondhatatlan, „a valóság titkai s a megértés csodái” között feszülő ívek, dinamikát eredményező antinómiák egyaránt a szellem szintézisét, a harmóniát nosztalgizálják. „Az ember esélye a közvetítés. Vágy és valóság, értelem és ösztön közt. (...) A vágy tartja életben, nem a biztonság; a tervezés, nem a megvalósulás; az út, nem a megérkezés. Ha el sem indult, nincs esélye; ha megérkezett, elveszett” – írja egy helyen. A keresés, a kutatás, a kísérletezés, az „útközben” nem csupán a kötet neuralgikus pontjaira mutatnak, hanem a szerző gondolkodói attitűdjére is rávilágítanak. Így olvasható ez a Poszler-könyv a létről, az esztétikumról és az etikumról való tanításként.

Poszler igazi vérbeli irodalmár, esztéta. Bizalmatlan minden szigorú és merev építménnyel szemben. Számára „a művészet fontosabb, mint – ennek – magyarázata. A műveket szeretem igazán – írja –, nem a teóriájukat”. Következésképpen például a Szerb Antal-i életműből is a „hütlén hűség” magatartását kell továbbörökíteni, mert ez az önmegújulás alapfeltétele. „Hütlén volt teóriákhoz, módszerekhez, magyarázatokhoz – írja –, de hűséges volt művekhez, művek szelleméhez, amelyre épülnek a teóriák, módszerek, magyarázatok.” Ennek tudatában Poszler György éppoly kritikusan nézi saját teljesítményét, mint a másokét. Akár a legnagyobbakét is. Tevékenységéből és kifejezőmódjából hiányzik minden kioktatás és fölény.

POZSVAI Györgyi